

PEETER A. SPEEK, Ph. D.

Palga
teooriad ja -tendentsid
Ühisriikides.

KIRJASTUSE ÜHISUS „POSTIMEES“ TARTUS 1929.

PEETER A. SPEEK, Ph. D.

Palga teooriad ja -tendentsid Ühisriikides.

1672A

KIRJASTUSE ÜHISUS „POSTIMEES“ TARTUS 1929.

2

155374

„Postimehe“ trükk, Tartus 1929.

A-7094

I.

Palga määramine on praegu üks paljuvaieldud probleemidest Ühisriikides. Kas olevad palga tasapinnad on kõrged või madalad võrreldes seltside sissetulekutega, kes töölisi kasutavad? Kas jätkub palkadest tagavara korjamiseks sarnaste juhuste jaoks elus, nagu töövõime kaotus haiguse, õnnetu juhtumise ja vanaduse tagajärjel? On palga miinimum vajalik? Kuidas ja missugustel alustel tuleb palka määrata? Kas peab loometegurite, eriti tööliste ja ettevõtjate koostöö saaduste valmistamisel viima nende tegurite koostööle ka produktide jagamisel ühel või mitmel alusel, mis kõigile asjaosalistele vastuvõetavad? Peab sarnane loometegurite koostöö vastavate osade ühiseks määramiseks järgnema rahulikkudest meetodidest, vabatahtlikust aktsioonist või majandusliku sõja kaudu organiseeritud tööliste ja organiseeritud ettevõtjate vahel? Säärases võitluses, kui ta tuleb, kas peab seltskond laiemas mõttes vahele astuma vahekohtunikuna, kelle otsused lõppude-lõpuks meile annavad dokumendi, mis pole mitte ainult töökoodeks, vaid ka tööstusline põhiseadus — võib olla täienduse või paranduse kujul Ühisriikides oleva poliitilise konstitutsiooni juure?

Need ja palju teisigi otsekohe või kaudselt palkadesse puutuvaid keerdküsimusi annavad kodanikkude ajudele tööd. Võib olla toob juba mitte väga kauge tulevik paljudele neist vastuse. Olgu jõupingutuste, mille eesmärgiks on rahuldavat palgamääramise meetodit leida, tagajärjed Ühisriikides missugused tahes, üks on kindel, nimelt, et ta siduvuses on selgeltväljendatud või vaikseltmõistetavate teooriatega ja õige lähedases ühenduses Ameerika tagapinnaga — mitte ainult teooriate, vaid ka faktide ja arenemise mõttes. Seepärast peab nende faktide ja teooriate meeldetuletamine olema aluspõhjaks igale otsuse või sünteesi katsele alljärgnevas käsitluses.

Kõige pealt heitkem linnuteel pilku palgaliikumisele Ühisriikides.

Reaalpalga arenemist Ühisriikides näitavad kaks tabelit, mis Ühisriikide Töödepartemangu Tööstatistika Büroo poolt nende ridade autorile käsikirjas saadetud.

Esimene tabel näitab palkade indekseid aja vahemikus 1907. kuni 1926. aastani (viimane aasta kaasa arvatud), võrreldes elumaksumuse indeksitega väikemüügi hindade alusel ja sellest tuletatud palkade (reaalpalkade) ostujõudu, kõikides tööstustes (välja arvatud põllumajandus), millele Ühisriikide Tööstatistika Büroo uurimised ulatavad.

Tabel nr. 1.

Palkade üldindeks võrreldes elumaksumuse indeksiga ja palkade ostujõuga 1907.—1926. aastani. (1913. a. = 100).

Aasta	Palkade indeks tunni kohta	Elumaksumuse indeksid	Palkade võrdlev ostujõud elumaksumuse mõõdupuul	Muudatused palkade ostujõus 1913. aastaga võrreldes. Protsentides.
1907	89	82,0*)	108,5	+ 8,5
1908	89	84,3*)	105,6	+ 5,6
1909	90	88,7*)	101,5	+ 1,5
1910	93	93,0*)	100,0	0,0
1911	95	92,0*)	103,3	+ 3,3
1912	97	97,6*)	99,4	— 0,6
1913	100	100,0	100,0	0,0
1914	102	103,0	99,0	— 1,0
1915	103	105,1	98,0	— 2,0
1916	111	118,3	93,8	— 6,2
1917	128	142,4	89,9	— 10,1
1918	162	174,4	92,9	— 7,1
1919	184	188,3	97,7	— 2,3
1920	234	208,5	112,2	+ 12,2
1921	218	177,3	123,0	+ 23,0
1922	208	167,3	124,3	+ 24,3
1923	217	171,0	126,9	+ 26,9
1924	223	170,7	130,6	+ 30,6
1925	226	175,7	128,6	+ 28,6
1926	229	175,2	130,7	+ 30,7

See tabel näitab, et sõja ajal 1914.—1918. a. (viimane aasta kaasa arvatud) ja kahe sõjale otsekohe järgneval aastal, nimelt 1919. ja 1920. aastal reaalpalgad vähenesid selle tõttu, et elumaksumus, mille põhjuseks oli kaupade nappusest tingitud hindade tõus, kiiremlt kasvas kui nominaalpalkade tõus. Aja jooksul 1921.—1926. a. (viimane aasta kaasa arvatud) jätkasid nominaalpalgad tõusu, kuid elumaksumus langes, mille tagajärjel reaalpalgad 1926. aastal 30,7% võrra kõrgemad olid kui 1913. aastal. See tabel näitab ka, kuigi kaudselt, et produktsiooni kulude

*) Ainult toit.

vähenevad võimaldas kaupade hindade alanemist ja niihästi nõminaal- kui ka reaalpalkade tõusu töölistele¹⁾).

Tabel nr. 2 haarab peaaegu 1 miljon ametiühisuste liikmeid, kes ajapalga peal tähtsamates tööstuslinnades töötavad. Selles

Tabel nr. 2.

Võrdlevad muudatused organiseeritud tööliste palkades tunni eest ja elumaksumuses aja jooksul 1907.—1927. a. (1913. a. = 100).

Aasta	Kollektiiv- palkade in- deksid tunni kohta	Elumaksu- muse indeksid	Palkade võrdlev ostu- jõud elumak- sumuse mõõdupuul	Muudatused palkade ostujõus 1913. aastaga võrreldes. Protsentides.
1907	89,7	82,0*)	109,4	+ 9,4
1908	91,0	84,3*)	107,9	+ 7,9
1909	91,9	88,7*)	103,6	+ 3,6
1910	94,4	93,3*)	101,5	+ 1,5
1911	96,0	92,0*)	104,3	+ 4,3
1912	97,6	97,6*)	100,0	0,0
1913	100,0	100,0	100,0	0,0
1914	101,9	103,0	98,9	- 1,1
1915	102,8	105,1	97,8	- 2,2
1916	107,2	118,3	90,6	- 9,4
1917	114,2	142,4	80,2	- 19,8
1918	132,7	174,4	76,1	- 23,9
1919	154,5	188,3	82,0	- 18,3
1920	199,0	208,5	95,4	- 4,6
1921	205,3	177,3	115,8	+ 15,8
1922	193,1	167,3	115,4	+ 15,4
1923	210,6	171,0	123,2	+ 23,2
1924	228,1	170,7	133,6	+ 33,6
1925	237,9	175,7	135,4	+ 35,4
1926	250,3	175,2	142,9	+ 42,9
1927	259,5	172,7	150,3	+ 50,3

tabelis on reaalpalka tõus kiirem kui esimeses tabelis, sest ühin-
gute reaalpalgad olid 1926. aastal 42,9% võrra kõrgemad kui
1913. a.; teiste sõnadega: ametiühingute palgaskaala oli üldisest

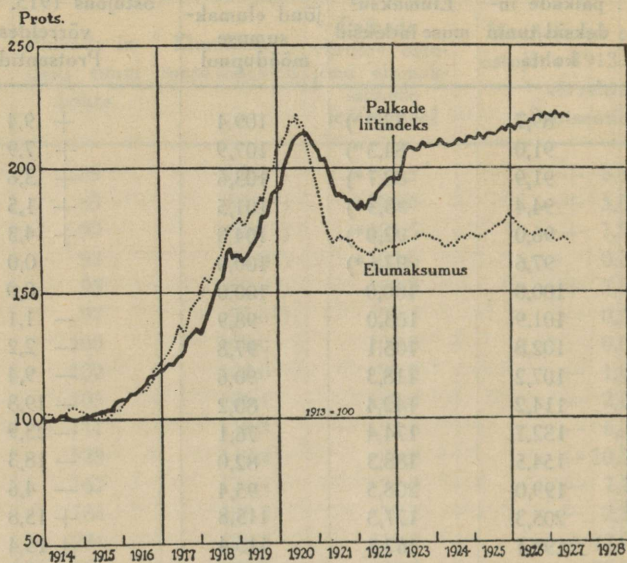
1) Reaalpalkade indeksid ülaltoodud tabelis, mille arvutamise aluseks on võetud töötasu tunni eest, vastavad ligikaudu reaalpalkade indeksitele manufaktuurtööstuses 1899.—1927. a., mis tuletatud aastapalka alusel ja mis avaldatud Ameerika Töökõderatsiooni poolt tema Research Series nr. 6, lk. 24 vastavalt nende arvudele ja võttes 1899. aasta = 100, langesid aasta-reaalpalgad 90,3%-ni 1914. aastal, s. t. aasta-reaalpalgad 1926. aastal olid 29,9% võrra kõrgemad kui 1914. a.

*) Ainult toit.

12,2% võrra ees. Kas ametiühingute paremuse põhjuseks oli suurem töövõljalikus või suurem tingimise ehk müütamise jõud või olid mõlemad põhjused mõõduandvad, see jäägu lugeja enese otsustada.

Alljärgnev diagramm näitab nominaalpalga liitindeksi tõusu liikumist kõikides tööstustes, kvalifitseerimata töölised ja põllutöölised kaasa arvatud, ja elumaksumuse langust reaalpalkade pideva ja olulise tõusu tagajärjel 1921.—1927. a. (pidev joon kujutab nominaalpalga liitindeksi, teine joon elumaksumuse liikumist²⁾).

Diagramm, mis näitab palkade tõusu ja elumaksumuse languse tendentsi protsentides.

Järgmine võrdlev diagramm näitab graafiliselt langevas gradatsioonis reaalpalkade võrdlevat tõusu, s. o. nädala-nominaalpalgade ülekaalu elumaksumuse tõusu üle tähtsamates tööstusharudes.

Nagu sellest näha, langes antratsiidi kaevurite ja põllutöölised reaalpalk, kuna paberisaaduse, meeste riiete ja pagaritööstuse töölised palgad vaatlusel oleva aja jooksul peaaegu kahekordseks tõusid. Kuid arvestades palkasid kõikides tööstustes, põllumajandus kaasa arvatud, nagu seda teeb võrdleva diagrammi eel käiv diagramm, näeme, et reaalpalkad Ühisriikides ikkagi veel ilmutavad 25—30 protsendilist tõusu aja jooksul 1921. kuni 1926. a.

See tõsiasi näitab selgesti, et väide nagu oleks palga määrajaks elumaksumus, Ühisriikides vananema hakkab.

2) Diagramm ja võrdlev diagramm on võetud teosest „The Industrial Revolution and Wages“ (Tööstusline revolutsioon ja palgad), autor W. Jett Lauck, New York ja London, Funk & Wagnalls Co., lk. 92 vastu.

Töölise nädalapalga ülekaal elumaksumuse üle 1926. aastal 1913. või 1914. aastaga võrreldes.

(Rasvased horisontaaljooned näitavad nädala-palkade relatiivseid juurekasve; peenem vertikaaljoon näitab elumaksumuse juurekasvu ulatust.)

Tööstus.	Nädalateenistuse juurekasv protsentides.	Elumaksumuse juurekasv protsentides. (75,60/100).	
Paberisaaduste tööstus	152		152
Meeste riidetööstus	151		151
Pagaritööstus	150		150
Trikotaashi ja aluspesu tööstus (BLS*)	146		146
Villakaupade ja kammgarni tööstus (BLS)	142		142
Graniidi ja gipsitööstus	141		141
Kummitööstus	139		139
Puuvillatööstus (Lõuna) (N. I. C. B. *)	137		137
Raua- ja terasetööstus (N. I. C. B.)	135		135
Mööblitööstus	134		134
Villatööstus (N. I. C. B.)	134		134
Ehitustööstus	133		133
Kõik töölisühingute palgad	133		133
Trükkimine ja kirjastamine — raamat ja töö (N. I. C. B.)	131		131
New-Yorgi riigitehased	130		130
Metallivalamise tehased	130		130
Mootori juhid ja konduktorid	128		128
Siiditööstus	127		127
Trükkimine ja kirjastamine — ajalehed (N.I.C.B.)	126		126
Trikotaashi- ja kudumiskaubad (N. I. C. B.)	126		126
Metallkaubad ja metallist osad	124		124
Naha parkimine ja valmistamine	123		123
Paberi- ja puumassitööstus	122		122
Keemiatööstus	120		120
Trükkimine ja kirjastamine — raamat ja töö (BLS)	118		118
Elekter—energia produtseerimine ja jaotus	118		118
Metsa- ja saetööstus	117		117
Antratsiit — preemia kaevurid	116		116
Antratsiit — lepingtöölised	116		116
Puuvillatööstus (Põhja) (N. I. C. B.)	115		115
Põllutööriistade tööstus	114		114
Lihapakkimine	113		113
Valamise ja masinaehituse tööstuse saadused	113		113
Autojuhid, voorimehed ja masinistid	111		111
Masinad ja nende valmistamise abinõud	111		111
Puuvillakaupade tööstus (BLS)	105		105
Gaas — valmistamine ja ehitus	102		102
Automobiilide tööstus	98		98
Elektriaparaatide tööstus	98		98
Jalanõude tööstus (N. I. C. B.)	97		97
Jalanõude tööstus (LBS)	95		95
Magamisivagunite konduktorid	92		92
Raskevarustus	92		92
Ajalehtede trükkimine ja kirjastamine (BLS)	90		90
Sadamatöölised	86		86
Värvide ja värnitsatööstus	82		82
Põllutöölised	73		73
Antratsiit — lepingkaevurid	72		72

*) Tähed BLS on võetud nimetuse asemele: Ühisriikide Tööstatistika Büroo, kuna N. I. C. B. tähendab üleriiklise Tööstuskonverentsi Bürood.

Mõnedes Euroopa riikides tõusid reaalpalgad 1914.—1924. a. Näiteks Daanis 100 pealt 1914. a. 129 peale 1927. a., Rootsis 100 pealt 1913. a. 129 peale 1926. a.³⁾.

Puuduvad küllaldased statistilised andmed Ühisriikide reaalpalkade võrdlemiseks teiste maade omadega.

Ühisriikide kaubandusdepartemangu välis- ja sisekaubanduse statistikerid kogusid teateid nominaalpalkade kohta mitmesugustes tööstustes nisujahu ja või väikemüügi hindade kohta mitmesugustes maades avaldatud ametlikkudest allikatest nagu *U. S. Statistical Abstract*, kahe aasta tagant tehtud üleskirjutuste aruanded, põllumajanduse aastaraamat jt. Selle informatsiooni alusel arvestati reaalpalgad järgmiselt:

Ühiseks nimetajaks võeti nael tooresaineid võileiva jaoks, mis koosneb 95% nisujahust ja 5% võist. Sellel alusel arvestati tööliste keskmine nädala-reaalpalga ostujõud täpselt äratähendatud tööstustes ja teenistustes mitmesugustes riikides. Tagajärjed olid järgmised:

Tabel nr. 3.

Keskmine nädala-reaalpalga ostujõud.

M a a	Raudtee masinistid	Puu-töölised	Elektri-töölised	Sõe-kaevurid	Kangrud	Liht-töölised
Ühisriigid . . .	717	731	778	558	323	259
S.-Britannia . .	367	262	267	195	136	160
Rootsi	261	256	224	180	155	162
Saksamaa	217	173	158	133	106	112
Prantsusmaa . .	269	94	123	136	73	68
Itaalia	166	151	152	95	75	110
Jaapani	164	125	96	60	83	66
Belgia	150	96	76	94	94	65

Käesoleva võrdluse peaviga seisab selles, et ta on rajatud ainuüksi võileiva alusele, eeldades kogu nädala palga ära kulutamist selle peale ja et nisujahu ning või hinnad muutuvad tunduvalt riigist riigile. Nii rukki- ja riisitarvitajates maades (Saksamaa, Jaapani) tarvitab töötav klass võrdlemise vähe nisujahu ja võid, missuguste toiduainete hinnad seal on kõrgemad kui nisu ja võid produtseerijates maades. Siiski näitab võrdlus, kuigi õige primitiivsel kujul, muudatusi üksikute maade järgi. Võrreldes eelmises tabelis toodud muudatusi reaalpalkade indeksitega mõningates pealinnades 1928. a. aprillis, mis avaldatud *International Labor Review* 1928. a. juulikuu numbris (lhk. 117), tabel nr. 1, veerg 8 (rajatud ainult toiduainetele), näeme, et kõikumise vahed tabelis ei ole väga suured, kui pealinna kogu maa esitajaks lugeda, kuigi tuleb mees pidada tõsiasja, et pealinna-

3) *International Labor Review* juulikuu number 1928. a. lhk. 93, 103.

des palgad harilikult kõrgemad on kui provintsis. Kuigi korvittäis toiduaineid on juba edusamm võileivaga võrreldes, on mõlema meetodil siiski üks ja seesama puudus.

Vastavalt produktsiooni indeksitele manufaktuurtööstuses, mis kokku seatud Federal Reserve Board'i poolt aja kohta 1919. kuni 1926. a., oli produktsiooni tõus järgmine (1919. a. = 100)⁴).

1919	100	1923	120
1920	102	1924	112
1921	79	1925	125
1922	103	1926	129

Võttes töösaamise arvud (töötavate tööliste arvu) Tööstatistika Büroo poolt avaldatud kujul⁵) samade aastate kohta, leiame arvatamise teel, et aasta-toodang üksiku töölise kohta, mis 1919. a. 100-le võrdus, tõusis 122-ni 1924. a., 134-ni 1925. a. ja 137-ni 1926. a.

Sarnane tööviljakuse tõus üksiku töölise kohta nii lühikese aja jooksul on võib olla „maailma ajaloos ennenägemata“⁶).

Mis puutub tööviljakuse tõusu põhjustesse, siis võiks nimetada järgmisi:

1. Üld- ja tehnilise hariduse ning elanikkude laialiste hulkade väljaõppe tõus, tervish. olude paranemine ja alkoholiliste jookide keeld.

2. Palgasaajate politika muutmine toodangu piiramiselt toodangu õhutamisele ja suurendamisele, vastuseisemiselt tehnika edusammudele — sarnaseid muudatusi soodustavale seisukohale. See tööliste politika muudatus hõlbustas koostööd tööliste ja nende tööandjate vahel produktsiooni tõstmiseks iga üksiku töölise kohta, eriti pärast sõda, mil sarnane koostöö tegelikult suures masstaabis aset leidis ja käegakatsutavaid ning positiivseid tagajärgi andis⁷).

4) *Federal Reserve Board Bulletin*, veebr. 1927. a., lhk. 100. Arvud näitavad praegu 80 prot. kohta kogu Ühisriikide tööstuslikust toodangust.

5) *Monthly Labor Review*, köide XXIV, jaanuar 1927., a. lhk. 171.

6) Paul A. Douglas, *The Modern Technique of Mass Production and its Relation to Wages*, *Academy of Political Science*, (Massilise produktsiooni modern tehnika ja selle suhtumine palkadesse, Politiliste teaduste akadeemia), New York, 1927., a. lhk. 20.

7) Siia juurde tuleb võib olla arvata ka sarnaste töödoktriinide puudumine, nagu klassisõda, mis rajatud oletusele, et töölised ja tööandjad kui ekspluateerijad ja ekspluateeritavad üksteise verivaenlased on; kapitali sotsialiseerimine revolutsioonilise aktsiooniga, proletariaadi diktatuuri läbi jne. — terve rida ultraradikaalseid teooriaid, mis tekkisid teatavates tingimustes tööstuslike revolutsiooni ajal Euroopa riikides ja sellele otsekohe järgnenud ajajärgul ning mida nende autorid ja pooldajad rakendasid kõikidele maadele ja kõikidele aegadele, kus ja kui tööstuse arenemine aset leidis või leiab. Vaatamata suurtele jõupingutustele teatavate sisseerändajate rühmade, eriti marksiistide kooli, sotsialistide ja kommunistide gruppide poolt, on Ameerika töölised alati keeldunud sarnastest õpetustest „teadlikuks“ saamast, eelistades jääda „teadlikuks“ ainult oma palkadest, töötundidest ja teistest otsekohe nende igapäevasesse ellu puutuvatest tingimustest. Sellepärast süüdistavadi ebaõnnestunud propagandistid Ameerika töölisi „tagurluses“ „sõnakuulelikkuses“, „rumaluses“, „aramüümises kapitalistidele“ jne., teiste sõnadega vaimlises mahajäämises Vene talupoegadest ja töölimest või isegi Aasia suguharudest, nagu mongoolid, tatarid, turkmeenid jne., kõigis selles, mis puutub arusaamisesse modern tööstuslike ja majanduselu vahetavate saladustest.

3. Elanikkude leitudisvõime ja osavus ning kogemused suurte äriorganisatsioonide alal, mis saavutatud n. n. tööstuste „trustifitseerimise“ alal.

4. Loodusvarade ja tagavara kapitali küllus.

5. Teaduslikul alusel korraldatud juhtimise väljaarendamine.

6. Uute, energiat ja aega kokkuhoidvate ülesleiduste ning meetodide, nagu automaat saatjate (conveyor) ja kiirautomaat masinate sissetoomine ja üksikasjalikum tööjõu jaotamine massilises toodangus. Massilise jaotuse (distribution) arendamine „ahelladude“ süsteemi abil.

7. Siseturu ostujõu tõus palkade tõusu ja sisseveo tollide kaitse tagajärjel.

Näitena sellest, kuid võrd rikkalikult masinad, mehaaniline jõud, paremad meetodid ja jõupingutused kõrgeid palkasid õigustavad, võib tuua mõnda juhust terase tööstuse toodangu tõusust. Kaks meest teevad ahjude täitmisel sama palju tööd kui 14 meest varemalt; 7 meest valavad samapalju malmi kui 60 meest ja 2 meest võivad päevas samapalju malmi maha laadida kui varemalt 128 töölit.

Ülaltoodule võiks juure lisada veelgi rohkem näiteid Ühisriikide Tööstatistika Büroo aktidest, mis kogub andmeid töövõtjate kohta mitmesugustest tööstustest Ühisriikides. Näiteks: kaks meest uue puuvilla lõikuse masinaga võivad kitskuda 2—5 palli puuvilla päevas — töö, millest varemadel aegadel nende kahele mehele 8—5 päevaks oleks jatkunud.

Neli meest laevalaadimise conveyoriga ja spiraal langetajaga võivad teha 100 kärumehe töö.

Kolm meest tooresõli ventiilide juures, mis tulekollet toidavad, võivad ilusasti 49 söekühveldaja töö ära teha.

4-untsiliste rohpudelikeste puhumine täiendatud masinate abil tõstis keskmist toodangut mehe kohta enam kui 41 korda.

Muidugi ei näita kõik töölalad sarnaseid kaugeleulatavaid edusamme töövõtjakuses. Mõned ei ole vast sugugi paigalt nihkunud. Siiski, kui teatava tehase kõikide töölalade edusammude keskmine võtta, saame kolme tehase kohta ikkagi edu.

Aga statistika arvud, puudulikud ja vigased, nagu nad sagedasti on, ei ütle alati tait tõtt.

Olgu meelde tuletatud, et endine president Coolidge möödunud suvel ühes oma kõnes avalikult tähendas, et „ainelise heaolu haripunktil, mille sarnast enne kunagi pole nähtud, on rohkearvuline kvalifitseerimata töölite klass, kes rahva rikkusest tait osa ei saa.“

Umbes samal ajal arvas töösekretär Davis, et 10—15 milj. töölit ei saa väärilist palka ega „võta ka osa heaolust, mida teised maitsevad.“

Siia juure tuleb arvata veel tõsiasia, et möödunud talvel oli Ühisriikides 2—4 milj. töötatöölit.

Kui Ameerika heaolust kõneldakse ja kirjutatakse, siis on tarvilik neid fakte silmas pidada.

Ameerikas on veel küllalt palju ettevõtjaid, nagu näit. mõned bituminoosse (mäepigise) kivistöö töösturid ja mõned Uue-Inglismaa puuvilla vabrikute omanikud, kes endiselt madalapalga teooria küljes ripuvad, kuid edumeelsemad kontsernid pooldavad nüüd kõrgepalga teooriat, ka praktikas.

On täiesti võimalik kõrget palka maksta ja samal ajal tootmise kulu vähendada, müüa odavamalt ja siiski ettevõttest rohkem tulu saada, kui madalate palkade juures.

Ühe suure manufaktuurseltsi esitaja Philadelphias ütles 1928. a. kevadel kusagil inseneride seltsi koosolekul peetud kõnes:

Meie vabriku palganormid on viimase 15 aasta jooksul enam kui kahekordseks tõusnud, kuid sellest hoolimata on meie valmistamiskulud nüüd madalamad kui ajajärgu alul. Kõrgepalga normid, mis sõjaajal peale suruti, aitasid meie valmistamiskulusid vähendada, sest olime sunnitud kasutama masinaid ja mehhanilist jõudu nende tööde jaoks, mida enne käsitsi tehti⁸⁾.

On vastuvaidlemata tõsiasi, et tööliste reaalsed palgad Ühisriikide tööstuslinnades asuvates kontsernides viimase paarikümne aasta jooksul tunduvalt tõusnud on ja et palkade juurekasv on tingitud, vähemalt osaliselt, tööviljakuse tõusust. Seda näitab ka palkade kõige suurema tõusu ühtelangemine tööviljakuse kõige suurema tõusuga 1911. a. alates. Kuivõrd aga palkade juurekasv sammu pidas teiste loometegurite osakasvuga, selle kohta ei ole praegu veel küllaldaselt andmeid käepärast.

Pöördume nüüd kaasaegsete palgateooriate vaatlemisele.

II.

Doktrinäärseid palgateooriad võib liigitada järgmiselt:

1) Loomuliku ehk olemasolu-palga teooria, 2) kauba-(commodity) teooria, 3) palgafondi teooria, 4) sotsialistline palgateooria ja 5) marginaalteooria.

Juba Prantsuse füsiokraadid kõnelesid „loomulikust“ palgast, mille ülemmääraks on kõige hädatarvilikum iga töölise ülespidamiseks, s. o. ainult niipalju et hinge sees hoida küllaldaselt arvu töölistel kasu — produit net — tootmiseks.

Sellesama „loomuliku“ palga mõistet arendasid edasi Inglise klassikalised majandusteadlased. Neile paistis inimese töö teatava ostu-müügi objektina selles mõttes, et ta turul allub samale pakkumise ja nõudmise seadusele, kui näit. nael võid, tükk seepi, ülikond riideid või ükskõik missugune müügi- või vahetuskaubanduse artikkel. Palk on töö hind. See hindpalk on „loomulik“ siis, kui tööjõu pakkumine ja nõudmine tasakaalus on. Kõikumised ehk võnkumised tasakaalu ümber on äärmiselt piiratud. Nõudmine tööjõu järele on piiratud teatava fondiga „ringlevas“ kapitalis ehk „palgafondiga“, mis palkade jaoks kõrvale pandud. Palkade kogusumma ei või üle selle fondi tõusta. Samal ajal aga oleneb tööjõu pakkumine elanikkude arvust. Elanikkude juurekasv

8) *Monthly Labor Review*, Ühisriik. Tööstatist. Büroo, mai 1928. a., lk. 43.

põhjustab töö-jõu pakkumise tõusu. Kuna palgad olenevad kapitalist, siis hakkavad individuaalsed palgad tööjõu pakkumise suurenemise juures langema, ja see nähtus kestab seni kui nii palju töölisi puuduse kätte ära surnud, et tööjõu pakkumine ja nõudmine jälle tasakaalus on. Need majandusteadlased uskusid, et palgamäärad olenevad rahvaarvu suhtest läbikäigu-kapitalile, et elanikkude arv alati tõusu tendentsi näitab ja et palgad järelikult languse kalduvust ilmutavad.

Selle pessimistliku, pidevalt langevate palkade teooria laenasid Inglise klassikalistelt majandusteadlastelt Saksa sotsialismi rajajad Robertus, Lassale, Marx j. t. Nad nimetasid seda „langeva palgakvoote seaduseks“ (Gesetz der fallenden Lohnquote — Rodbertus) või „raudseks palgaseaduseks“ (Lassale) või jälle „keskmise palga languse üldiseks tendentsiks“ (Marx).

Ameerikas eitasid töölised alati väidet, et töö on kaup, mis alistub turu pakkumise ja nõudmise seadusele, hoolimata sellest, kui loogilisena ja õigena sarnane töö mõiste ka ei paistnud. Neile on töö alati olnud inimese füüsilise ja inimliste võimete pingutamine, lahutamatu inimolevusest kui niisugusest. See tähendab, et tööjõul on mõistus ja tahe, omad huvid, võime organiseerida kooskõlastatud aktsiooni, järelikult ka end maksma panna ja mõjutada väliseid tingimusi nagu töölepinguid palga, tööaja ja teiste tingimuste kohta. Vastavalt sellele mõttekäigule ei saa tööjõudu kuidagi viisi mingisuguseks kaubaartikliks lugeda⁹⁾.

Kongressi poolt 1916. a. vastuvõetud akt defineerib tööjõudu kui „mitte müügiobjekti (commodity) ehk kaubaartiklit“.

Ameerika palgateooria on produktsiooni teooria. Palgad tuletatakse ja maksetakse tööproduktist, mitte kapitalist. Palgad on töö osa produtseeritud kaupadest ehk täpsemalt — produtseeritud majanduslistes väärtustes. Uue mandri avamine ühes rikkalikkude loodusvaradega, aga kasina tööjõuga, seletab meile, miks kerge oli tajuda suhet produktsiooni ja palga vahel.

Esimene majandusteadlane, kes oma kirjutistes tätelepanu juhtis faktile, et palgad maksetakse produktidest, oli vist Henry George. Hiljem rõhutasid seda J. B. Clark, F. A. Walker ja teised. Nii püstitati Ameerika majandusteadlaste poolt teooria, et palkade aluseks on produktsioon.

Kuid olgu tähendatud, et majandusteadlased, kuigi nad palka tuletavad produktsioonist, palkade määramiseks tarvitasid abstraktselt ääre ehk piiri mõistet, mille algus peitub nähtavasti Ricardo rendivaba maa idees. Henry George kasutas seda mõistet ohtvalt mitte ainult maa rendi, vaid ka palkade selgitamisel, mille

9) Olgu tähendatud, et mitte ainult terminid „müügiobjekt“ ja „pakkumine ja nõudmine“, vaid ka sarnased oskussõnad, nagu „börs“ ja „turg“, kuivõrd neid tööjõule rakendatakse, Ameerikas ebakuulsuses on. Selle asemel tarvatakse teisi nimetusi, nagu näit. „tööamet“, „töödepartemang“, „tööväli“, „töölevõtmise teenistus“ jne.

määrajaks tema arvates on „kõige madalam punkt, mille produktioon veel jätkub...; palgad tõusevad või langevad seda mööda, kuidas see punkt tõuseb või langeb“; „palgamäärad teataval tegevusalal on alati ärarippuvad palgamääradest teisel... senini kõige madalamale ja laiemale pinnale pole jõutud“¹⁰). Oma väite toetamiseks läheb ta marginaal- või rendivaba maa juure.

J. B. Clark, Henry George'i järelkäija, kinnitab samuti, et palk võrdub väärtusele, mida produtseerib äärepealne tööline ehk see, kes oma palga ettevõtjale ainult tasa teenib. Teiste sõnadega, palga määramisel pole midagi tegemist kõigi teiste tööliste tööviljakusega, vaid ainult kõige vähemproduktiivse omaga, mida peetakse võrdseks igaühe palgatud töölise omale.

Üks näide. Oletame, et ettevõtja palkab töölise A teatava masina järele valvamiseks. Töölise ja kapitali (masina) ühine produkt teatava ajavahemiku kestusel võrdub, ütleme, 80 üksusele. Lisades teise töölise B sama masina juure, saame kahe töölise ja masina ühise produktina 100 üksust — juurekasv 20 üksust, mis marginaalprodukti mõiste järgi töölise B töö arvel langeb. See tähendab, et B töö ettevõtjale rohkem väärt ei ole kui 20 produkti üksust. Nüüd oletame edasi, et mõlemad töölised A ja B ühevõrra osavad ja töökad on. Niihästi A kui ka B vallandamine toob ettevõtjale ühte ja sedasama kahju — 20 üksust. Sellest järeldub, et ka A töö ettevõtjale rohkem väärt ei ole kui 20 üksust. Kolmanda töölise C juurevõtmine tõstab produkti 110 üksusele, ehk teiste sõnadega, töölise C tööarvele langeb 10 üksust. Kui töölised A, B ja C ühevõrra osavad ja töökad on, siis igaühe vallandamine neist toob enesega kaasa 10 üksuse kaotuse. Nimetatud 10 üksust, mille võrra kasvab produkt viimase töölise C juurevõtmise tagajärjel, määravad kindlaks igaühele neist kolmest töölisest maksetava palga. Kui tööliste arvu veelgi suurendada, siis väheneb nende produkt vastavalt väheneva tulu seadusele.

Sama juhtub selle teooria järgi teiste loometegurite — kapitali ja maa suhtes, kui juurearvamist tarvitada.

Sarnane abstraktne palgamääramine, rajatud loogilisele arutlusele ja ettekujutatud majanduslikule mehhanismile, rippumatu inimese tahtest ja teistest muutlikkudest tingimustest, ei oma mingisugust praktilist väärtust, vähemalt tööliste seisukohalt mitte.

Üldiselt võib öelda, et doktrinäärse poliitilise ökonoomia mõisted ja seadused, olgu nad pealt-näha nii „loomulikud“ kui tahes, olgu nad tunnustatud ükskõik kelle poolt ja olgu nende tõlgitsemine missugune tahes, on tööstuslist arenemist ennem viivitanud kui soodustanud. Ameerika töölised instinktiivselt keelduvad tunnustamast doktrinäärse poliitilise ökonoomia pessimistlikke palgateooriaid ühes selle „kindlate jaotusseadustega, millest ühiskond vabalt üle astuda ei saa“. (J. B. Clark.)

¹⁰ S p e e k, P. A. *The Single Tax and the Labor Movement* (Ainus maks ja töölisliikumine) *Bulletin of the University of Wisconsin*, nr. 878, 1917, lk. 16.

Mis ime siis, kui Ameerika organiseeritud töölised vaatavad doktrinäärsele politilisele ökonomiale kui ähmasele meelegaheitmise teadusele¹¹⁾ ühes tema väheneva tulu seadusega ja produkti marginaalse jaotusega kui *obiter dictumi* osas.

Alles nendel majandusteadlastel, kelle erialaks rakendusmajandusteadus, seltskonnategelastel, inseneridel, äri- ja tööliste juhtidel ning tööküsimustega lähemalt kokkupuutujatel riigiametnikkudel tuli uurida tööliste tegelikke palganorme, metoode, mille abil palkasid määratakse, ja seda, missugused võiksid ja peaksid olema palgad teatavates tingimustes. Suur osa sellesarnasest uurimistööst tehti tööstusliste tüliküsimuste surve all, milles palgaküsimus silmapaistvat osa etendas.

Need uurimused, mida tihtipeale suure põhjalikkuse ja hoolega tehti, töid esile ja arendasid järgmisi tegeliku palga tasapindu:

I. Madalpalga tasapinnad:

1. Palja elu seeshoidmise tasapind — näljapalk.
2. Minimaalne äraelamise tasapind — loomulik palk.

II. Kõrgepalga tasapinnad:

1. Minimaalse tervishoiu ja mugavuse tasapind — adekvaatne palk.
2. Ameerika elustandardi tasapind — elamise ehk kokkukohu või perekonna palk.
3. Töö produktiviteedi tasapind — tööviljakuse palk.

Kõik populaarsed Ameerika palgateooriad, mille lähtekohaks on võetud produktsioon, võib kahte üldisesse peagruppi liigitada: madal- ja kõrgepalga teooriad.

Minevikus pooldasid tööandjad madalpalga teooriaid. Nende mõttekäik oli harilikult järgmine: madalpalgad tähendavad madalat produktsiooni kulu, madal produktsiooni kulu tähendab odavaid hindu, odavad hinnad tähendavad kasu tarvitajatele, kelle sekka kuuluvad ka töölised ise. Mis kasu on töolistel kõrgest palgast, kui nad tarbeainete eest kõrgemat hinda peavad maksma, s. o. saavad samapalju ainelisi väärtusi kui enne, kuna ometi kõrged palgad samal ajal ähvardavad tööandjaid ja tarvitajaskonda, üldse kogu rahvast? Siia juure lisati tihti peale n. n. väljaveo-argument: kõrged palgad vähendavad võistlusvõimet rahvusvahelisel turul, järelikult ka väliskaubandust, ja põhjustavad tööpuudust siseriigis.

Madalad palgad tähendasid harilikult paljast minimaalset elu seeshoidmist või „loomulikku“ ja tegelikus elus mitte väga haruldast näljapalka, mille määrajaks on pakkumise ja nõudmise seadus „turul“ ja ülemmääraks äärepealse ehk „marginal töölise“ produkt.

Ameerika töölised ise pole kunagi tunnustanud madalpalga teooriat ega ka väiteid, millele need teooriad rajatud. Nad on,

11) Tsitaat võetud teosest „*The New Industrial Revolution and Wages*“ (Uus tööstusline revolutsioon ja palgad) by W. Jett Lauck, Funk & Wagnalls Co., New York and London, 1929, lk. 8.

üldiselt võttes, alati kõrgepalga teooriaid omistanud. Ameerika töölised väidavad, et kõrge palk teeb töölised viljakamateks töötajateks. Mis puutub väljaveo-väitesses, siis tähendavad töölised, et iga tööstuslik riik eksporteerib ainult väikese osa, 5—10%, igatahes mitte üle 20% produktsioonist, kuna 80—90% toodangust siseriigis ära tarvitatakse. Seepärast peaksid tööandjad ja seltskond valitsuse kaudu siseturu arendamisele ja ostujõu tõstmisele palju rohkem tähelepanu ja jõupingutusi pühendama.

Abinõudena selleks soovivad töölised tungivalt palkade kõrgendust. Miks ohverdada suuremat siseturgu palju väiksemale rahvusvahelisele turule?

Juba 1902. aastal esines Ameerika Töökõderatsioon adekvaatse palga nõudmisega. Hiljem, eriti sõja ajal hakkasid töölisühingud elatispalka nõudma.

Esimesena tarvitas elatispalka terminit Austraalia kohtunik Higgins a. 1907. Sealne seadus kirjutas ette, et „keskmisele perekonnaga töölisele — naine ja 2 last kaasa arvatud — tuleb maksta õiglast ja mõistlikku palka“. Oma otsuses nimetas kohtunik Higgins seda elatispalgaks.

Pärast seda kui Ameerika ilmasõtta astus, kuulutas president Wilson palga normeerimise politika põhimõtteliseks aluseks elatispalka.

1918. aastal defineeris Ameerika Töökõderatsioon elatispalka järgmiselt: „palk, mida maksetakse kõikidele tööliste, kvalifitseeritud või ilma — palk, mis võimaldab töölisele ja tema perekonnale tervishoiu nõuetele vastavates tingimustes ja mugavuses elada, paigalepanekut haiguse ja vanade päevade jaoks ning inimsoo kõige paremate sisemiste omaduste arendamist kõikidele“¹²⁾.

Mõnikord nimetati sarnast elatispalka kokkuvõitupalgaks, seega alla kriipsutades, et palk peab kõrgem olema kui üksiku indiviidiumi elatiskulud, nii et võimalik oleks palgast hoisummat koguda mitmesuguste elujuhtumuste nagu töövõimetuse ja vanade päevade jaoks. Termin perekonna-palk, üldnimetatud elatispalgale rakendatult, näitas nõudmist, palk olgu nii kõrge, et see töölisele võimaldab perekonna ülevõlpidamist mugavuses. Sama oskussõna kasutati ka eristamise (vahetegemise) mõttes vallaliste ja abielus olevate tööliste palkade vahel ja isegi neil juhustel, kus taheti vahet teha mitmesuguse suurusega perekondade vahel. Kuid sarnase perekonna-palga nõudmine, mille aluseks on eriline perekonna abiraha, pole Ühisriikides kunagi juuri ajanud¹³⁾.

12) Redaktsioon välja töötatud Ameerika Töökõderatsiooni kosolekul St. Paulis 1918. a. ja hiljem täidesaatva nõukogu poolt heakskiidetud. Vt. *Trade Unionism and Labor Problems* (Ametiühisuste liikumine ja tööprobleemid), toimetaja John R. Commons, kirjastaja Ginn & Co., Boston, New York, etc. 2. seeria, 1921, lk. 562—750.

13) Vt. perekonna palga normide käsitlust artiklis, mis ilmunud Ühisriikide Tööstatistika komisjar Ethelbert Stewardi sulest kuukirjas „*Social Forces*“ (sotsiaaljõud) september 1927. a., lk. 120—125.

Teatavates ringkondades soovitati kultuurpalka, et alla kriipsutada tööliste huvi hariduse täiendamise vastu, kuid see termin pole Ameerikas läbi löönud.

Varematel aegadel koondus tööliste tähelepanu kõrgetele nominaalpalkadele. Aga varsti pöördus see reaalpalkadele, mis on nominaalpalga väljendus äratarvitatud kaupade hindades, teiste sõnadega kui palju kaupu võib osta nominaalpalga eest.

Ühenduses sellega on huvitav ära märkida, et mõned Ameerika majandusteadlased ja tööolude reformaatorid välja töötasid teravmeelse liikuva skaala palgateooria. See on sisult reaalpalk ehk palk mis oleneb hindadest. Kui kaupade hinnad tõusevad, peavad proportsionaalselt tõusma ka palgad, kui aga hinnad langevad, peavad langema ka palgad — tõus ja langus „liikuvale skaalale“. Kuigi töölisühingud sarnasele kavale teataval määral sümpatiseerisid, ei tunnustanud nad neid kunagi tõsiselt, ega teinud seda ka ettevõtjad. Kava suri välja ühes kahjudega mõlemile poolele hindade tasapinna kõikumisest, ilma et ta oleks püstitanud ühtegi fundamentaalset palga nivood, milles kogu palgaküsimuse raskuskeskpunkt õieti peitub.

Aastal 1913 toodi palgamääramisesse uus tegur, nimelt tööviljakuse idee. Selle ülesvõtja oli W. Jett Lauk, tuntud Ameerika majandusteadlane ja eriteadlane rakendusmajandusteaduse alal. Pärast läbitöötamist tuli ta oma peensusteni mineva mõttekäiguga välja ja esitas selle ühes praktiliste argumentidega ja tõendustega 1913. a. idaraudteede ja vedurikütjate jaoks loodud vahekohtule. Autori mõjul tunnustati see teooria hiljem kõikide raudteede organisatsioonide poolt ja võeti nende vahekohtutes paljudel juhusel aluseks. Veelgi hiljem võeti ta ühendatud kaevandustööliste, raudtee-tehaste tööliste, magamisvagunite konduktorite ja teiste töölisühingute poolt nende kõrgepalkade nõudmise aluseks.

Tööviljakus palgamäärana leidis tööandjate vastuseisu 1913. kuni 1923. a., mil taganemine algas. Nii et praeguse uue töösusajajärgu alguseks on 1923. aasta.

Suurettevõtjatest esimesena võttis kursi kõrgepalkade poole Henry Ford, kes 1914. aastal teatas, et minimaalne palk kõikidele töölistele tema kiirelt laienevas autode vabrikus Detroitis on 5 doll. päevas. Nende ridade kirjutajale seletas Fordi sekretär ja peadirektor tol ajal, et ootamata vabatahtlik palkade tõstmine Fordi ettevõttes on puhtäriline ettepanek eesmärgiga saada paremaid ja parema tööviljakusega töölisi, ühtlasi aga ka hea reklaam kontsernile. Hiljem lisas mr. Ford oma kõrgepalga teooria väidetele juure veel turu-argumendi, öeldes, et kõrge palgad tõstavad masside ostuvõimet, suurendades seega produtseeritud kaupade tarvitamist.

Kui turu-argument kõrgete palkade kasuks paika peab kõikide tööstuste suhtes, mis üleriiklise ulatuse võtnud, siis ei tohi loota, et üksik ettevõtja või kontsern nõus oleks palkasid tõstma ainult

selleks, et suurendada tööliste ostujõudu teistes ettevõtetes, mis esimese saadusi üldse ei osta. Aga Ford ütleb:

„Kui meie kõrgeid palkasid võime anda, siis tõstavad nad ära kulutatult kaupmeeste, jällemüüjate, vabrikantide ja tööliste heaolu teistes suunades ja nende heaolu peegeldub meie müügis.“

„Muidugi“, lisab Ford juure, „maksetakse kõrgemaid palkasid kõrgema tootmise eest.“¹⁴⁾

Selgitades kõrgepalga poliitikat oma autovabrikus, ütleb Ford, et „meie seltsi tõeline edu algas 1914. a., mil meie palgamiinimumi (ligikaudu 2 dollarit päevas) tõstisime ühe hoobiga 5 dollarile päevas, sest siis tõstisime meie oma tööliste ostujõudu, nemad omakord tõstsid teiste ostujõudu jne. jne. Ostujõu laiendamise mõte kõrgete palkade maksmise ja odavalt müümise abil ongi see, mis Ameerika õitsengut tagab. See on meie seltsi põhi- ja juhtmõte. Meie nimetame seda palga ergutuseks“.¹⁵⁾

See on tõsi. Aga kui teised ettevõtjad palkasid ei tõsta, oleks tegelik kasu palkade suurendamisest üksikus kontsernis kõrgete palkade kuludega võrreldes niivõrd väike, et see üksikule kontsernile kahjulik oleks. Pealegi on kaupu, nagu leib, jala-nõud, tööriided jne., mille tarvitamist ostujõu suurendamine vaevalt puudutab. Vaevalt tõstab pagar või tööriiete valmistaja oma tööliste palka selleks, et nende ostujõudu tõsta, teades juba ette, et keegi vaevalt rohkem leiba sööb või rohkem overalle (Ameerika töölise tööülikond) kannab, kuigi selleks raha käepärast. Seepärast turu-argument kõrgete palkade kasuks on maksev ainult kõikide või vähemalt suurema osa tööstuste kohta, mis valmistavad massiliseks tarvitamiseks määratud kaupu. Ja see väide kui üks rahvuslise palgapoliitika alustest on ümberlükkamatu.

Kui mr. Ford esimest korda oma kõrgemiinimumi palgaskaalaga välja tuli, vangutasid teised ettevõtjad pead, usus, et Ford varsti kokku variseb. Kuid möödusid aastad ja selle asemel et pankrotti jääda, sai Ford miljardäriks.

Siiski veel ei julgenud teised ettevõtjad talle järgneda, seletades Fordi edu tema haruldase organiseerimisvõimega.

Sõja ajal tõusid nominaalpalgad. Aga elu tarbeainete hinnad tõusid veelgi kiiremalt nii et tööliste reaalkaljad vähenesid ja see oli nende vabatahtlikuks või mittevabatahtlikuks ohvriks Euroopa sõja altarile. (Vaata tabelid nr. 1 ja 2 käesoleva uurimuse esimeses osas reaalkaljade liikumise kohta Ameerikas 1907.—1926./27. aasta.)

Pärast sõda algas tööstuse ümberkorraldamine ja kohandamine uutele oludele. Osalt n. n. ostjate ja tarvitajate streigi, osalt valitsuse sõjatellimiste tühistamise mõjul tuli hindade suur langus, millele järgnes raske depressioon ja tööpuudus a. 1920 ja 1921. a. Ettevõtjad nägid väljapääseteed depressioonist sõjaaegsete kõrgete palkade kärpimises kuni ennesõjaaegse tasapinnani. Töölisühingud ja kõik palgasaajad olid selle vastu. Ettevõtjate

14) Henry Ford, *My Life and Work* (Minu elu ja töö).

15) Op. cit. lk. 8 ja 9.

imestuseks nõudsid töölised endiselt kõrget elatis-, kokkuhoiu- või perekonna-palka.

Selle järeldusel hakkasid puhkema hiigla streigid, nagu bitu- minoosse söe ja kivisöe kaevurite streik 1919. a. lõpul ja raudtee streik 1920. a. Kõikjal arutati küsimust, kuidas halvast seisukorrast välja pääseda. Üldine arvamine kaldus nähtavasti sinna, et „normaalsus“ tuleb tagasi siis, kui ennesõjaaegsele tasapinnale tagasi pöörduda. Kuid praktilise majandusteaduse tundjad, avalikud tegelased ja tööliste juhid ei jaganud seda arvamist ning seisid palkade kärpimise vastu.

President Hooveril (siis veel kaubandussekretär) oli terve rida ametlikke ja mitteametlikke kokkusaamisi tööandjate esitajatega. Neil konverentsidel väitis mr. Hoover, et tagasimineku ennesõjaaegsele palkade tasapinnale on võimata. Väljapääseteed depressioonist tuleb otsida tööviljakuse tõstmisest, raiskamise kõrvaldamisest, uute ja paremate masinate ning paremate meetodide tarvitusele võtmist.

Ühisriikide kaubanduskoja koosolekul Atlantic Citys 28. aprillil 1921. a. analüseeris mr. Hoover tolleaegset seisukorda, kusjuures ta muuseas tähendas:

„Meil on täiesti võimalik kõrget elu tasapinda alal hoida, kui võimalikuks osutub saavutada õiglast ümberkujundamist tervel joonel. Aga meie peame otsa vaatama tõsiasi, et kui meie tahame oma kõrgema elustandardi juure jääda ja kaitsta oma rahva töövõimalusi Euroopa elatisstandardite vastu, mis terveks inim põlveks alla löödud, siis peame seda tegema suurema viljakusega ja veelgi hoolsama tööga¹⁶⁾).

Korduvalt tuli mr. Hoover oma avalikkudes kõnedes tagasi mõtte juure: produktsiooni kulude vähendamine on võimalik ilma palkade allasurumiseta. Vähe sellest, tema juhatusel töötas kaubandusdepartemang välja terve rea praktilisi ettepanekuid viljakuse tõstmiseks ja raiskamise kõrvaldamiseks tähtsamates tööstusharudes. Need ettepanekud osutusid praktilisel rakendamisel väga kasulikkudeks.

Kuid ka teiselt poolt tõusid autoriteetlised häälled kavatsatud palkade kärpimise vastu. Nende seas oli ka kadunud Charles William Eliot, Harvard ülikooli president emeritus, kes palkade allasurumise asemel tõstmist soovitas.

Neid häáli kuulates ja teatava määrani kartes püstitada üldise võitluse lippu töolistega palkade vähendamise pärast, hakkasid tööandjad oma ettevõtete tegelikkude meetodide ja seni saavutatud tagajärgede inventuuri tegema. Seejuures tegid nad neile enestele uue ja nähtavasti tähtsa ülesleiduse, nimelt, et masinate arvu suurendamise, uute ülesleiduste ja uute meetodide tarvitusele võtmise, raiskamise kõrvaldamise ja tööviljakuse tõstmise teel võimalik on töökulu ja kapitali kulu suhet produktsiooni juures vähendada ja et samuti võimalik ning isegi kasulik on pal-

16) *Problems of American Commerce and Industry* (Ameerika kaubanduse ja tööstuse probleemid), U. S. Department of Commerce, 1921. a., lk. 5.

kasid tõsta ja siiski produktsiooni üldkulu vähendada sarnaselt, et lõputulemuseks on saaduste hindade langus, produktide tarvitamise tõus ja kasu tõus investeeritud kapitalist. Nii siis, kaugel sellest et vähendada, hakati palkasid tõstma ja edukates või teguvõimsates suurtööstuslistes ettevõtetes pandi võrdlemisi kõrge palgaskaala maksuma. Seega tööviljakuse-palgateooria, mille esimest korda üles võttis William Jett Lauck, löi Ameerika praktikas umbes 1923. a. paiku läbi.

Vanad doktrinäärsed mõisted seadustest, mis jaotust reguleerivad, nagu marginaalpalgad ja teised sellesarnased majandusteooriad, heideti ühes vananenud masinatega ja arhailiste produktsiooni meetodidega kolikambrisse. Ilmasõda õpetas Ameerika ettevõtjaid ja töölisi hindama koostöö väärtust loometegurite, meetodide ja jõupingutuste koordineerimise vahel massilise valmistamise ja jaotamise sihis. Tagajärg on see, et töölised kohustuste ja õiguste suhtes välja jõuavad seisukohale, mis on väga sarnane mahutatud kapitali ja ettevõtja osavuse ning ande omale.

Ajakirjanduses, avalikkudes kõnedes, samuti ka majanduslistes ajakirjades tarvitatakse viimasel ajal sõna palga asemel õige sagedasti nimetust osa.

Tuleb ära oodata, kas termin „osa“ täielikult asendab sõna „palga“ tulevikus, võib olla kaugemas tulevikus. Kui see juhtub, siis loomulikult asendatakse ka termin „palgaline“ ja „tööline“ teistega, mis uue tööstusliku olukorraga ja uute vahekordadega rohkem sobivad. Näiteks võiks töölisi nimetada nende tegevusala järgi tööstuses: müürsepp, puusepp, habemeajaja, mehaanik jne., millist nimetusviisi juba praktiseeritakse n. n. „vabade kutsete“ alal tegutsevate suhtes: jurist, õpetaja, arst, kujur, ajakirjanik jne.

1921.—1925. a. nägi manufaktuurtööstuses kiiret viljakuse tõusu. Tagajärg oli see, et töölisühingud Ameerika Tööföderatsiooni kaudu elatis-, kokkuhoiu- või perekonna-palga nõudmisest loobusid sel põhjusel, et need palgateoorijad on rajatud ainuüksi tööliste isiklikele nõuetele. Kes suudab ja on õigustatud neid tarvidusi määrama? Kus on nende piir? Peavad nad olema vähemad, suuremad või võrdsed teiste kodanikkude tarvidustele? Kes võib neile küsimustele vastata?

Nende kõrvaleheidetud palgateooriate asemele võttis Ameerika Tööföderatsioon tööviljakuse palgateooria järgmises resolutsioonis, mis esitati metallitööstuse departemangu esitaja mr. John P. Frey poolt Tööföderatsioonile selle üldkoosoleku Atlantic Citys 1925. a.¹⁷⁾:

Sotsiaalne mittevõrdsus, tööstuse ebastabiilsus ja ebaõiglus peavad veelgi teravama kaju võtma, kui mitte tööliste reaalpalk ja nende palkade ostujõud ei tõuse proportsionaalselt töölise produktsioonivõime juurekasvuga.

17) *Report of the Proceedings of the 45th Annual Convention of the American Federation of Labor, held at Atlantic City* (Ameerika tööföderatsiooni 45. aasta-koosoleku aruanne, mis peeti Atlantic Citys) N. J. 1925. a., lk. 231.

Nii kuulub mr. John P. Frey'le see au, et ta oli esimene, kes soovitas tööviljakuse palga mõtet Ameerika Tööföderatsiooni ametlikuks palgapoliitikaks võtta. Olles ise töölisühingu liige ja tööstusliste probleemide, eriti palgaküsimuste uurija, nähes tööstuse produktiivsuse üllatavat tõusu 1922.—1925. a., jõudis ta kindlale veendumusele, et tööliste endist juhuslikku palgapoliitikat tuleb põhjalikult muuta, võttes selle aluseks tööviljakuse ehk produktiivsuse ja tarvitaja ostujõu produtseeritud saaduste ära tarvitamisel. Seda veendumust põhjendas ta lähemalt paljudes oma avalikkudes kõnedes ja artiklites, mis ilmunud mitmesugustes ajakirjades, eriti tema poolt toimetatud *International Molders' Journal*'is ja 1925. a. peale *American Federationist*'is. Umbes samal ajal toonitasid majandusteadlased mr. Forster ja mr. Catchings oma teoses „Profits“ (Kasud) tarvitajate ostujõu tähtsust tööstuslike õitsengu edasikestmise seisukohalt. Lhk. 235. ütlevad nad „kui meie tõstame loometegevust ilma et samal ajal proportsionaalselt suurendada raha voolu tarvitajaskonda, siis on õitseng üürikene. Kui meie aga suurendame raha voolu tarvitajaskonda proportsionaalselt loometegevusele, siis võib õitseng edasi kesta.“

Ameerika Tööföderatsiooni esimees mr. William Green tõlgitseb tööviljakuse palgateooriat järgmiselt:

muudatused hindade tasapinnas põhjustasid töölisi nominaal-palka ümberkalkuleerima reaalpalkaks. Kuid muudatused produkt-sioonis sunnivad neid oma palgapoliitikat veelgi laiendama. Kui reaalpalgad tõusevad, paraneb töölise majandusline seisukord minevikuga võrreldes kindlasti. Kui aga samal ajal tööviljakus tõuseb kiiremini kui reaalpalkade tõus, halveneb töölise seisukord ühiskonnas teiste tarvitajate omaga võrreldes, sest nende elustandard ei tõuse proportsionaalselt teiste elanikkude rohkearvulise rühma seisukorraga. Sarnane töölise seisukorra „halvenemine“ toob enesega paratamatult kaasa tööstuse ebastabiilsuse, mis areneb tööstuslikeks depressiooniks ühes tööpuudusega, mis sellega kaasas käib. Sarnase õnnetuse ärahoidmiseks on tarvis töölisele tööviljakuse-palka maksta s. o. reaalpalkasid, mis kalkuleeritud tööviljakuse tõusu alusel.¹⁸⁾

18) Broschüür pealkirjaga „Organised Labor Wage Policy“ (Organiseeritud töölise palgapoliitika), Ameerika Tööföderatsiooni uurimisseeria nr. 1, Washington, D. C., 1927.

Mr. Green muutis termini „töövilkakuse-palk“ „sotsiaalpalgaks“, et seega ära märkida töölise seisukorda ühiskonnas, sest tööline on produtseerija ja samal määral tarvitaja, kodanik, ühiskonna liige, kellel samad huvid ja soovid edasi jõudmiseks elus nagu igal teisel ühiskonna grupil või liikmel.

Vahe produktiivteedi ehk töövilkakuse palga ja sotsiaal-palga mõiste vahel peitub rõhus. Töövilkakuse palk kõneleb töölisest kui produtseerijast, kuna termin sotsiaalpalk vaatleb töolist kui tarvitajat ja ühiskonna liiget.

See vahe esenesest lubab eelistada töövilkakuse palga terminit sotsiaal-palga omale. Esimene nii öelda tabab naela pead, sest töölisele makse-

Tekib küsimus, kuidas määrata ehk kalkuleerida tööviljakuse palka. Ameerika Tööföderatsioon vastab, et seda võiks teha lihtsate indeksite süsteemi abil nagu seda soovib majandusteadlane dr. Jurgen Kuczinski.

Nominaalpalga indeks A jagatakse väikemüügi (elumaksumuse) indeksiga B. Saame reaalkalga C. Reaalkalga indeks C tuleb jagada produktiivsuse ehk tööviljakuse indeksiga D. Saame tööviljakuse palga E, nagu see väljendatud järgmistes vormelites :

$$\frac{A}{B} = C \dots \text{reaalalk.} \quad \frac{C}{D} = E \dots \text{töövilkakuse palk.}$$

Töölise huvides on kalkuleerida reaalkalga väikemüügi hindade alusel. Juhusel aga, kus väikemüügi hinnad kiiremini langevad või tõusevad, võiksid ettevõtjad selle meetodi vastu vaielda. Sarnasel korral peaks omavaheline kokkulepe otsustama, kas reaalkalgade kalkulasiooni aluseks võtta väike- või suurmüügi hinnad või mõni kompromissarv nende kahe vahel.

Edasi seletatakse Ameerika Tööföderatsiooni väljaandes, töölisühingud ei esine sugugi nõudmisega, palgad vastaku täpselt hindade tasapinnale ja tööviljakusele. Väikesi kõikumisi ei võeta arvesse. Kuid töölised toonitavad, et niihästi hinnad kui ka tööviljakus palgade determinantideks peavad olema. Samuti ei nõua nad ka ühtlast palgade tasapinda üle terve riigi antud silmapilgul. Töövilkakuse palk, ütlevad töölised, peab tõusma erinevates tööstustes ja tegevusaladel lahkminevalt, kusjuures aluseks olgu produktide hindade ja tööviljakuse määr igas tööstuses ja tegevusalal.

takse palka nende töö eest, mitte selle eest et nad on tarvitajad ja ühiskonna liikmed, kuna termin sotsiaalkalk on liiga lai, lubades mitmesuguseid ja isegi üksteisele vastukäivaid tõlgitsusi. Näiteks on see sõna teatavates Euroopa töölisajalehtedes juba ebaõiget muljet tekitanud, nagu hakkaks Ameerika Tööföderatsioon sotsiaalkalka nõudes sotsialismi poole tüürima. Tõelikult on aga lugu nii, et tööviljakuse- ehk sotsiaalkalga praktiseerimine kapitali eraomandust enim kindlustab kui nõrgendab.

Mr. Ford tarvitab nimetust *ergutus palk*, mis on võib olla vähe täpsem kui sõna „sotsiaalkalk“. Aga palk pole ainus ergutis. On palju teisigi, nagu näit. loomulik tarvidus oma võimeid tööle rakendada, spordihuvi, soov teiste hindamist leida jne.

Majandusteadlased mr. W. Hamilton ja mr. S. May oma raamatus „*The Control of Wages*“ (Palkade kontroll), George H. Doran Co., New York, 1923, lk. 185, soovivad veel palkade funktsionaalteooriat. Autorite seletuse järgi peab sõna „funktsionaalne“ siin tähendama seda, et

palgamäär tegevusalal või tööstuses on nendega kokkupuutuvate rahaliste, tööstusliste ja majandusliste tegurite „funktsioon“. Kui palka nende „teguriteta funktsiooniks“ nimetada, siis tähendab see ainult seda, et palk muutub siis, kui üks, mõni või kõik need tegurid muutuvad (lk. 113).

Autorid ise tunnistavad, et see termin vähem ütleb kui ta peaks.

Mõned autorid, kes palgaküsimusi käsitlevad, soovivad tarvitusele võtta „erilise“ tööviljakuse palka. See tähendab palka, mille aluseks on individuaalse töölise või töölise grupi tegelik lisatis (*contribution, Beitrag*) produktiivsusele ehk tööviljakusele teataval tegevusalal. Kuid see teooria pole töölise ega ka tööandjate poolt tunnustust leidnud.

Aga tööliste osas võrdlemiseks rahvuslises tööviljakuses ja tarvitamises kogu rahva omaga ja nende osade vahekorra liikumise jälgimiseks ajas, näiteks kuust-kuusse või aastast-aastasse, tuleks kasutada järgmist vormelit.

Tööliste osa indeksi arvutamine rahvuslises produktsioonis:

Palgalehed (reaalpalgad)

Töölolek (tööliste arv)

Produktide füüsiline maht + suurmüügihindad

Elanikkude arv.

Tööliste osa indeks rahvuslises tarvitamises kujundatakse samal teel, selle vahega, et aluseks võetakse väike-, mitte suur- müügi hinnad.

Töölised ei väida, et tööviljakuse tõus teatavas ettevõttes või tööstuses võlgneb tänu ainuüksi nende jõupingutustele ja oskusele. Nad ei salga, et on teisigi tegureid, mis tööviljakust mõjutavad, nagu ettevõtja või ärijuhi andekus, kapitali mahutajate riisiko, valitsuse politika ja tarvitajate hea tahe. Sellest järgneb, et töölised tunnustavad teiste tegurite õigust proportsionaalsele osale tulust, mille allikaks on tööviljakuse tõus.

Iga teguri lisatist (contribution, Beitrag) pole võimalik kuigi täpselt mõõta. Järelikult ei nõuta ka mingit täpset proportsiooni lisatise osa ja kasu osa vahel. Võib näiteks juhtuda, et töölised teatavas ettevõttes tööviljakuse tõstmiseks otsekohe vähe kaasa aitavad või peaaegu mitte sugugi, kuna tööviljakus teiste loometegurite mõjul siiski tõuseb. Sarnasel juhusel nõuavad töölised ikkagi endile osa tööviljakuse tõusust tingitud tulust sel põhjusel, et tõus võlgneb tänu teistele töölistele samas tööstusettevõttes, seltsis või sugulustööstuses või sama töökoja endistele töölistele kui tarvitajatele ja kodanikkudele. Pealegi võib tulla aeg, kus töölised otsekohe või ainuüksi tööviljakuse tõusuks kaasa aitavad, kuna teised tegurid samal ajal otsekoheselt seda enam ei tee. Sarnasel juhusel ei tule teistele teguritele keelata osasaamist tõusnud tööviljakuse tõusust.

Veel kord: kui tööviljakus tõuseb, olgu selle nähtuse otsekohesed põhjused antud silmapilgul missugused tahes, nõuavad töölised endile proportsionaalset osa sellest tingitud tulust s. o. nad nõuavad tööviljakuse palka, mis nende relatiivset seisukohta ühiskonnas alal hoiab ja edendab.

Ülalkirjeldatud tööviljakuse palga kalkuleerimise meetod kannab nähtavasti teaduslikku iseloomu, vähemalt niikaua kui tegemist on matemaatiliste vormelitega. Lähemal vaatlusel aga leiame temas mõningaid suuri puudusi.

Kõige pealt on kalkulatsiooni aluseks võetud olevad palgad. Kuid aluspalk võib tegelikult kas liiga madal või liiga kõrge olla. On ta liiga madal, siis ei saa töölised täit palka kätte niihästi aluspalga seisukohalt kui ka tööviljakuse tõusust tingitud pro-

portsionaalse juurekasvu mõttes. On aluspalk liiga kõrge, kaotavad ettevõtjad niihästi esimeses kui ka teistes suhtes.

Teiseks võetakse arvesse ainult raha, hindasid ja tööviljakust. Kuid on veel terve rida teisi tegureid, mis palga kalkulatsioonis osa etendavad, nagu näit. juhuse, hooaja mõjud, oskus, asukoht, mõnused ja hõlbustused, nagu kinnitus, hariduse- ja puhkevõimalused, mitmesugused tervishoidlised korraldused jne. Pealegi ei tohi tegeliku palgamääramise juures mitte kahe silma vahele jätta võimalust palkade juurekasvu tarvitajate kui ka mittepalgaliste elanikkude õlgadele lükata.¹⁹⁾

Lõpuks tuleme järgmise raskuse juure tööviljakuse palga määramise meetodis sel kujul nagu ta Ameerika Tööföderatsiooni poolt esitatud, nimelt teiste, tööviljakuse tõstmiseks kaasaitavate tegurite õiglase portsionaalse osa kindlaksmääramisele tulus, nagu investeri (kapital), juhataja (ettevõtja) ülesleidja, maaomanik ja tarvitaja osa, — selleks, et saavutada mitte ainult ettevõtte edasitöötamist vaid ka tööviljakuse tõusu, mille aluseks oleks suurelt või vähemalt osalt arusaamine oma huvidest ehk see, mida üldiselt iga loometeguri ergutuse all tuntakse.

Kõik osad, palgad või dividendid, puhaskasu jne. tuleksid samal ajal kalkuleerida sarnasel alusel või alustel, mis kõigile loometeguritele vastuvõetavad oleksid. Võtame näiteks järgmise juhuse: uue kõrgekiirusega automaatmasina järsk tarvitusele võtmine vabrikus suurendab üksiku töölise produktsiooni 10 või enam korda või vähendab sama võrra tööliste tarvidust. Kas peavad töölised või ülejäänud töölised ja nende tööandja üksi saama kasu, mis portsionaalselt palju suurem on kui töötasu teistes tehastes või tööstustes? Sarnasel juhusel tuleks suurendada tarvitajate osa saaduste müügihinna alandamise kaudu. Aga kuipalju ja missugusel alusel? Selle peale ei anna ettepanud tööviljakuse palga meetod mingisugust vastust.

Palga kalkulatsioon, et olla teaduslik, peab arvesse võtma kõikide loometegurite osa, samuti ka kõik juuresolevad muutlikud või erilised määravad ehk determinandid, nagu juhuse, riisiko, asend, hooaja mõjud jne. Ühegi sarnase meetodi väljatöötamiseks pole seni kuskilt poolt katset tehtud. Puuduvad isegi statistilised andmed osa kohta, mille võrra iga loometegur üksikult võttes tööviljakuse tõstmiseks kaasa aitab.

Nii siis pole Ameerika Tööföderatsiooni poolt esitatud tööviljakuse palga arvestamise meetod kaugeltki teaduslik. Siiski on tal probleemi ülesseadmisel teatav teene ja selles mõttes on ta tõeline lisatis palgamääramise meetodi juure.

Mõned ajast mahajäänud töölisühingute tegelased väidavad, et palgamääramiseks on kõik teise käsutuses olevad seaduslikud abi-

19) Vt. mr. J. R. Bellerdy artiklit „*The evolution of the wage adjustment system*“ (Palga kohaldamise süsteemi arenemine) *International Labor Review*, juuli ja august 1927.

nõud, peaaeglikult kollektiivne müütamise- ehk tingimisejõud organiseeritud jõudude vahekorra alusel, avalik arvamine, poolte strateegiline seisukord müütamisel jne.

Samuti usuvad mõned vanamoelised tööandjad, et palga määravad tingimused, millistel neil korda läinud töölistega teenistulepingut sõlmida. Kuid kõik sarnased väited ja seisukohad, primitiivsed nagu nad on, ei tunne palkade juurekasvu ega ka languse piiri. Aga palga tõusu ülempiiriks on tööstuse tulu ja teiste loometegurite osad selles tulus antud ajal, kuna palkade languse alampiiriks on tööstuse enese tervise seisukord.

Palka võib tõsta kas tööviljakuse, seega ka tööstuse tulu tõstmise kaudu või osasaamise teel teiste loometegurite osadest, kuid nende osade vähenemise alampiiriks on jällegi tööstuse tervise seisukord. Seega võimalus tõsta tööstuse tulu s. o. loometegurite osa, muu seas ka tööliste palka, taandub tööviljakuse tõusule, millel tulevikus piiri ei ole ehk mille „piiriks on taevas“, nagu mõnikord öeldakse.

Rakendusteadused, kui tööstuse teenrid on alles algastmel ja see tõde maksab eriti rakendusmajandusteaduse kohta, mis käsitab alaliselt muutuvaid tööstuse tingimusi, vanade olude kadumist ja uute arenemist.

Teatavad järgud tööstuse tingimuste arenemises näivad mõnele salapärasena ja kontrollimatutena, nagu seda näeme tavalisest jutust „rütmitulistest äritegevuse tsüklidest“, mille kõverjoon ilusate ja vihmaste päevade kurvega võrreldes vist palju vähem rütmi sisaldab kui ilmastiku oma.

Tööstuse tingimused, väljaarvatud looduse otsekohesed elemendid, nagu loodusvarad, kliima, asend jne., on inimese kätetöö ja selles ulatuses ka inimese kontrollile alluvad. Ameerika kogemused näitavad, et kontroll võimalik on. Näiteks reguleeritakse ja kontrollitakse võistlust üksikute tööstuskontsernide ja nende gruppide vahel juba niipalju, et kaugeleekostvad kaebused „elu ja surma peale võistlemise“ ja sellest tingitud „korralageduse“ üle tegelikult lõppenud on.

On käimas katsed raha, hindasid ja produktsiooni stabiliseerida. Edu, kui ta tuleb, tähendab niihästi produktsiooni kui ka tarvituse mahu tasakaalustamist, tehes ligikaudu võrdseteks rahavoolu tarvitajaskonnast produtseeriate juure ja überpöördukt. See omakord nõuab osade, muuseas ka palga ratsionaalset määramist produtseeritud majanduslistes väärtustes ühel või mitmel alusel, mis kõigile loometeguritele vastuvõetavad.

Vana jaotusteooria õpetas meile, et ühe osa tõus paratamatult tähendab teise või teiste osade langust. Nüüd oleme targemad: ühe osa tõus võib teisi mitte sugugi puudutada või kõik osad tõusevad ühtlasi majandusliste väärtuste loomise — tööviljakuse tõusu läbi.

Hind 50 senti.